

Vuosi 1968 Suomessa ja maailmalla

Maarit Leskelä-Kärki, Marika Ahonen
& Niko Heikkilä (toim.):

Toivon ja raivon vuosi 1968. Työväen historian ja perinteen tutkimuksen seura 2019. 280 s.
ISBN 978-952-5976-73-1.

Henrik Meinander:

Samaan aikaan: Suomi ja Maailma 1968.
suom. Kari Koski. Siltala 2019. 418 s.
ISBN 978-952-234-627-8.

Vuonna 2018 tuli kuluneeksi tasan 50 vuotta Euroopan ”hullun vuoden” 1968 tapahtumista. Tähän tasavuoteen kiinnittyvät myös tässä arviossa tarkasteltavat kaksi kotimaista teosta, jotka lähestyvät aihepiiriä hyvin eri näkökulmista. Henrik Meinanderin *Samaan aikaan: Suomi ja Maailma 1968* käsittelee laajasti ja perusteellisesti lähes kaikkia suomalaisen yhteiskunnan tasoja niiden kansainvälisissä konteksteissa. *Helsingin Sanomien* haastattelussa (23.10.2019) Meinander kutsuu lähestymistapaansa ”totaalihistoriaksi”. Maarit-Leskelä-Kärjen, Marika Ahosen ja Niko Heikkilän toimittama *Toivon ja raivon vuosi 1968* taas lähestyy aihetta eklektisemmin, korostamalla aikakauden ”mosaiikkimaisuutta” ja nostamalla erityisesti populaarikulttuurin merkityksen eksplisiittisesti poliittisten liikkeiden rinnalle. Vaikka teosten näkökulmat ovat hyvin erilaiset, ne monin paikoin myös toistavat aikakauden tutkimukselle tyypillisiä argumentteja ja näkökulmia.

Henrik Meinanderin *Samaan aikaan* onnistuu oivaltavasti purkamaan vuoden 1968 myyttiä radikalismiin ja nuorisoliikkeiden vuotena. Oikeastaan vuoden 1968 nostaminen kirjan otsikkoon osoittaa turhaa vaatimatomuutta. Meinander käsittelee kirjassa suomalaisen yhteiskunnan muutosta ennen kaikkea pitkällä aikavälillä, kuten kansainvälisessä ”pitkää kuusikymmentälukua” tarkastelevassa tutkimuksessa on jo jonkin aikaa tehty. Näin kuusikymmentäluvun radikaalit merkityksisällöt asettuvat osaksi laajempia konteksteja, joissa merkittävälle enemmistölle suomalaisista aikakaudessa oli kysymys paljon arkisemmista ja konkreettisemmista jokapäiväisen elämän muutoksista. Arjen muutoksen kuvausta värittävät oivaltavat esimerkit muun muassa

moottorisahojen, traktoreiden, televisioiden, huoltoasemien, autojen ja kesämökkien huimasta lisääntymisestä suomalaisten työssä ja arjessa.

Toivon ja raivon vuosi 1968 pyrkii yhtä lailla laajentamaan perinteistä käsitystämme vuoden 1968 merkikkeitä ja merkityssisällöistä. Artikkelikokoelman vahvuutena onkin, että se sisältää hyvin monenlaisia näkökulmia, myös sellaisia, joita kotimaisessa aihetta käsittelevässä kirjallisuudessa ei aiemmin ole tarkasteltu. Yksi tapa laajentamiseen on siirtää fokusta pois suomalaisista ilmiöstä. Kari Immosen, Mila Oivan, Niko Heikkilän, Daniel M. Cobbin ja Pekka M. Kolehmainen artikkelit tekevätkin juuri näin. Toinen, edellistä täydentävä näkökulma on kuusikymmentäluvun poliittisiin liikkeisiin keskittyneen tutkimuksen täydentäminen ajan populaarikulttuurin tarkastelulla. Tällaiselle avaukselle on tilausta: populaarikulttuuri on yksi yleisimmistä tekijöistä, joiden merkitystä kyllä toistellaan tutkimuksessa, mutta joita on harvemmin tuotu poliittisten liikkeiden rinnalle tarkastelun kohteeksi.

Sekä globaalia kuusikymmentälukua että ajan populaarikulttuurin tarkastelua rajoittaa suuresti se, että lähes kaikki *Toivon ja raivon* Suomen ulkopuolisia konteksteja tarkastelevat artikkelit keskittyvät Yhdysvaltoihin. Tätä alueellista fokusta ei perustella artikkelikokoelman johdannossa, ja vaikka amerikkalaisten poliittisten ja kulttuuristen ilmiöiden on usein nähty olleen jonkinlaisia esikuvia myös eurooppalaiselle ja siten kotimaisellekin kehitykselle, tämä oletus pitäisi altistaa laajemman tutkimuksen kohteeksi. Ylirajaisia kulttuurisia ja poliittisiä siirtymiä olisi hedelmällistä pohtia ennen kaikkea empiirisenä kysymyksenä, ei lähtöolettamana. Tällainen näkökulma huomioisi samalla vastaanottavan puolen aktiivisen roolin. Kulttuurisia ja poliittisia vaihtoteita tuskin koskaan omaksutaan suoraan, vaan ne muokataan paikallisiin konteksteihin sopiviksi. Tällainen näkökulma, josta esimerkiksi Timothy Scott Brown on käyttänyt käsitettä ”glokaali”, olisi sopinut oivallisesti sitomaan myös *Toivon ja raivon vuosi 1968* -teoksen eri paikallisissa konteksteissa tapahtunutta toimijuutta käsittelevät kappaleet paremmin toisiinsa. Uudenlaista näkökulmaa olisi tuonut myös kylmän sodan itä-länsijaon kriittinen tarkastelu; kansainvälisessä kirjallisuudessa tarkastellaan koko ajan enemmän myös niitä kolmannen maailman konteksteja, joista aikalaiset aktiivisesti etsivät uusia politiikan tekemisen ja vastarinnan ilmaisemisen tapoja.²

Vaikka Meinanderin kirjan fokus on monella tapaa hitaammassa ja suurina massoja koskeneissa muutoksissa, käsittelee *Samaan aikaan* myös kuusikymmentäluvun poliittisia liikkeitä ja niiden suhdetta valtakunnan politiikkaan. Esitystapa on aikaisempaa tutkimusta yhteen kokoava, mutta samalla kirjallisuudesta saatuja tietoja paikoin täydennetään erityisesti ruotsalaisten toimijoiden tuottamalla aineistolla. Tällainen ote osoit-

taa, kuinka Suomi ei suinkaan sijainnut kansallisessa umpiossa ja toteuttaa siten hyvin otsikossakin mainittua Suomi ja maailma -näkökulmaa. Samalla aikaisemman kirjallisuuden ongelmat toistuvat myös Meinanderin tekstissä. Koska aihetta koskeva aikaisempi tutkimus ei ole liiemmästi kiinnittänyt huomiota siihen, millä käsitteillä aikalaistoimijat kuvasivat ja määrittelivät omaa poliittista toimintaansa, tutkijoiden käyttämät analyyttiset käsitteet eivät usein ole ottaneet huomioon päällekkäisyyksiä aikalaiskäsitteiden kanssa. Tämä näkyy erityisesti tavassa, jolla Meinander ja myös useat *Toivon ja raivon* kirjoittajat käsittelevät suomalaista 1960-luvun poliittista aktivismia ”uusvasemmiston” kattokäsitteellä. Tämä tapa käyttää käsitettä analyyttisena työkaluna on monin tavoin ongelmallinen. ”Uusvasemmisto” oli ennen kaikkea aikalaiskäsite, jolla tietty kulttuurinen vasemmistoryhmä määritteli omaa suhdettaan olemassa olevaan vasemmistolaiseen perinteeseen. Missä määrin esimerkiksi radikaaleissa ylioppilaspireissä samaistuttiin juuri uusvasemmistoon? Mitä muita käsitteitä aikalaiset käyttivät kuvaamaan omaa toimintaansa? Mitkä prosessit vaikuttivat näiden itsemäärittelykäsitteiden muutoksiin? Miten poliittinen itsemäärittely vaikutti kansainvälisten poliittisten vaikutteiden omaksumiseen? Kun analyyttisten käsitteiden aikalaiskäyttöä ei problematisoida, nämä kysymykset jäävät vaille vastausta.

Toinen molempia teoksia yhdistävä näkökulma on niiden keskittyminen nimenomaan nuorisoon kuusikymmentäluvun protestin moottorina. Tämä usein toistettu piirre kaipaisi myös kriittisempää otetta. Semi Purhosen aihetta käsittelevillä töillä olisi tässä suhteessa paljon annettavaa, mutta näissä teoksissa vain Heidi Kurvisen artikkelissa hyödynnetään Purhosen tutkimustuloksia.³ Myös Katja-Maria Miettunen ja Matti Virtanen ovat Purhosen lisäksi kirjoittaneet ja myös kiistelleet sukupolven käsitteen merkityksestä kuusikymmentäluvun ilmiöiden selittäjänä.⁴ Nuorison ja sukupolvien välisen eron merkityksen pohtimisessa on paljolti unohtunut, että jo 1960-luvulla radikaalit usein argumentoivat oman toimintansa johtuvan sukupolvien välisestä erosta. Tämä ero esitettiin usein ikään kuin luonnollisena, kiistämättömänä selityksenä poliittisille mielipide-eroille. Tällaista aikalaiskäyttöä vasten esimerkiksi Annukka Hirvasvuopio-Laitin ja Niina Siivikon käyttämät ”nuorten, malttamattomien kuumapäiden” ja ”vanhojen jäärien” kategoriat näyttäytyvät melko ongelmallisina. Sen sijaan, että nuorille annetaan luonnollisia ominaisuuksia, jotka predestinoivat nämä käyttäytymään tietyllä tavalla, olisi nuorisokysymyksiäkin syytä tarkastella empiirisesti, aikalaisten käyttämät määrittämät huomioiden.⁵

Vaikka molempien teosten julkaisu myöhästyi vuoden 1968 tapahtumien tasavuosi muistelusta, on julkaisujankohdan merkitys kummankin kirjan motivoijana selvä. Siksi onkin harmillista, että vain Katja-Maria Miettusen artikkeli pohtii tätä puolta. Miettusen artikkeli on

sikälikin tärkeä, että se laajentaa ymmärrystä 1960-luvun ilmiöiden käsittelystä paitsi julkisuudessa myös tutkimuskirjallisuudessa. Kuusikymmentäluvun aktiivien rooli omaa menneisyyttään koskevan tiedon tuottajina ja jopa vartijoina on korostunut, eikä tutkimuskenttä ole aina riittävästi huomionut tämän toiminnan merkitystä tutkimusten johtopäätöksille. Julkinen muistelu ja muistaminen on noussut erittäin merkittäväksi osaksi kuusikymmentäluvun historiakuvausta, ja tähän muisteluun myös tässä arvioidut teokset tahtomattaankin osallistuvat. Vaikka Henrik Meinander tekee joitakin nostoja 1960-luvulla vaikuttaneiden tutkijoiden omasta henkilöhistoriasta, hän ei harmittavasti viittaa esimerkiksi Miettusen väitöskirjaan, jonka kautta muistelun monitasoisuutta olisi voinut avata. Muistelijoiden rooli historiakuvan jonkinlaisina portinvartijoina ei myöskään näy *Toivon ja raivon* johdantoluvussa eikä siten myöskään tavassa, jolla artikkelikokoelma asemoidaan osaksi laajempaa historiografiaa.

Kenties vielä keskeisempi, jopa historianfilosofinen kysymys liittyy ajatukseen kuusikymmentäluvusta uniikkina ja erityisenä ajanjaksona. Määrittääkö kuusikymmentälukua todella oma, esimerkiksi Meinanderin, Kurvisen, Kari Kallioniemen ja Marika Ahozen mainitsema ”ajan henki”? Juuri kuusikymmentälukua koskevaa tutkimusta on toki globaalisti julkaistu valtavasti: se lienee edelleen ainoa vuosikymmen jolla on oma tieteellinen jurnaalinensa⁶ ja Routledge-käsikirjansa.⁷ Kuusikymmentäluvun erityiseen ”henkeen” viittaavia otsikoita on myös tarjolla viljalti.⁸ Vaikka erityisyys ja muutos, tai ainakin siihen pyrkiminen, tuntuvat edelleen määrittävän tulokulmiamme 1960-luvun tutkimiseen, on tutkimuskentässä vielä runsaasti tilaa näkökulmille, jotka toisaalta kyseenalaistavat näiden muutospyrkimysten yhtäkkisyyttä, toisaalta osoittavat muutoksen ja historiallisten jatkumoiden välistä dynamiikkaa. Meinanderin ”totaalihistoriallinen”, arjen muutokset huomioiva näkökulma ja *Toivon ja raivon vuosi 1968* -antologian globaali ja kulttuurinen tutkimusote ovat kumpikin hyviä avauksia tällaiselle uudennalaiselle, dynaamisemmalle kuusikymmentäluvun ilmiöiden tutkimukselle.

Juho Saksholm, FM,
historian tohtorikoulutettava
Jyväskylän yliopisto

1. Vrt. T.S. Brown, *West Germany and the Global Sixties: The Anti-Authoritarian Revolt, 1962-1978*. Cambridge University Press 2013.

2. Ks. esim. Quinn Slobodian, *Foreign Front: Third World Politics in Sixties West Germany*. Duke University Press 2012; Judy Tzu-Chun Wu, *Radicals on the Road: Internationalism, Orientalism, and Feminism During the Vietnam Era*. Cornell University Press 2013.

3. Semi Purhonen, *Sukupolvien ongelma: tutkielmia sukupolven käsitteestä, sukupolvi-tietoisuudesta ja suurista ikäluokista*. Helsingin yliopiston sosiologian laitoksen tutkimuksia 251, Helsinki: Helsingin yliopisto 2007.
4. Matti Virtanen, "Diskursiivisen ulottuvuuden" lupaus. *Sosiologia* 39 (2002), 140–141; Semi Purhonen, Vastaus Matti Virtaselle. *Sosiologia* 39 (2002), 141–143; Katja-Maria Miettunen, Historiatietoisuus ja sukupolvi, mistä olikaan kysymys? *Historiallinen Aikakauskirja* 110 (2012), 226–227.
5. Ks. esim. Holly Scott, *Younger Than That Now: The Politics of Age in the 1960s*. University of Massachusetts Press 2016.
6. *The Sixties: a Journal of History, Politics, and Culture* 1 (2008).
7. Jian Chen, Martin Klimke, Masha Kirasirova, Mary Nolan, Marilyn Young, & Joanna Waley-Cohen, *The Routledge Handbook of the Global Sixties: Between Protest and Nation-building*. Routledge 2018.
8. Ks. esim. Gerd-Rainer Horn, *The Spirit of '68: Rebellion in Western Europe and North America, 1956-1976*. Oxford University Press 2007; James J Farrell, *The Spirit of the Sixties: Making Postwar Radicalism*. Routledge 1997.